

אדם היום

כפי קבלתו תורה

היום

(2) אר- אר 306

(1) אר- אר 306

א אף על פי שאין אדם חייב לקנות תלית בת ארבע כנפות כדי שיתחייב בעיצית אלא דוקא אם רוצה להתכסות בטלית בת ארבע כנפות חייב להטיל בה ציצית מכל מקום טוב ונכון להטות כל אדם זהיר וזריז במצות ציצית שיהיה לו בן בגד קטן מצוייץ שילבש אותו כל היום כי עיקר מצותה על זכירת המצות ובכל שעה ובכל רגע צריך לכן דוגמא לדבר באדם המזהיר לחבירו על ענין אחד שקונש קשר באזורו כדי שיזכרו. ועל כן יש בה חמשה קשרים כנגד חמשה חומשי תורה וצריכע כנפים שבכל צד שיפנה זכור. י

והוא ונאמרה ביה תורה סהס. כפי בהעלותך על פסח הראשון פי' דפסח סבראם הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין מוקדם ומאוחר בתורה ומה לא פתח בזה מפני שהוא גנותן על ישראל שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד וז"ל ולמה לא הקריבו וז"ל דכתיב לא יתגאל דהא דלאמר ש"מ שגמרא ביה אינו אלא אחר ירושה ושיבה ובפסח נאמר ביה וז"ל א"כ היאך הקריבו גם פסח זה וגם אחרו פסח ששבו בימי יהושע קודם שבבנה ונחלקה הארץ וז"ל ששבו ע"פ הדיבור וז"ל כיון שחן הדין לא היה להם לעשות מה גמרה היה להם וז"ל דהיינו גנותם שנסתרו ליכנס לארץ עד מ' שנה מפני עון מרגלים ולפיכך לא נטמו ואם היו זוכים ליכנס לארץ מיד היו מנויים מיד עוד וז"ל דכ"ל כי האו הגל דלאמר דביאה הכתוב גבי הפליג משמע עשה מלוה זו שבכבילה הכנס לארץ וכן מבטע ביה דהיינו גבי פסח וז"ל א"כ למה לא עשו כי אם פסח אחר וז"ל לפי שהיו רובם ערלים וקריב (שמות יג) כל ערל לא יאכל בו והיינו גנותם ומ"מ אינם הוציאים במה שלא עשו איתו דהא ערל אכור באכילה פסח וז"ל למה לא מלו לפי שלא נשבה להם רוח לפנות כל ארבעים שנה שהיו במדבר לפי שהיו מופסים בעון מרגלים וכן משמע במכילת תנינה (דף א) :

(3) 105
103
58

למה נגרע. הרבה מצות נאמרו בפסח: השבתת שאר, פסח, אכילת מצה ומרור ושמתת יו"ט ועוד. ומה בכך אם א"א בשנה א' לקיים אחת מהמצות, ובפרט מחמת אונס או מפני קיום מצות הלויית המת והעוסק במצוה פטור מן המצוה ומה כל הטענה "למה נגרע"? אבל אבותינו, נוחי נפש, לא נחו ולא שקטו ותבעו ממשה לתת להם את היכולת להקריב "קרבן ה' במעדו בתוך ב"י". הוי עד כמה ירדנו פלאים "ממצרים ועד הנה"! הלא בדורותינו אלה שמחים אלי גיל כי ימצאו תירוץ ותאנה שלא להקריב "קרבן", שלא לתת על דבר טוב ומועיל, על צדקה וצרכי צבור, ואפילו על דבר שבקדושה, ובפרט כשיש איסור לתת "ביום ההוא" ואין דורש ואין מבקש "פסח שני" ... יכולת שני "להקריב את קרבן ה'". ויש כאלה, שבלבם פנימה המה מברכים ... ברוך שפטורני ... ועוד אנו מתפארים בהתקדמותנו והתפתחותנו כביכול ... והם? הם, לפי השקפת "המתורבתים" שבומננו, היו "חשוכים", שלא נגה עליהם "אור

זהשכלה", טמאים ... כן! אבל "לנפש אדם", האמינו שיש נפש ונשמה... לאדם, וכאדם גמלו הסד עם ההיים ועם המתים, אבל יחד עם החסד לא רצו לותר על האבותיהם (שהי' ע"פ דין פטורים מהם, כדין "עוסק במצוה") כלפי בורא כל הנשמות, והיו שואלים "למה נגרע"? ... למה נגרע. יש בלשון זו נוטריקון: למה גמיה כלגוים רשעים ולרלים, כי שלשה אלה אסורים לעשות את הפסח: גוים, שנאמר: "כל בן נכר לא יאכל בו" (שמות י"ב); רשעים מפני דרשת הו"ל, כל בן נכר — שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (פסחים כ"ח ומכלתא); ערלים סני': "וכל ערל לא יאכל בו" (שם).

וידבר ה' אף משה במדבר סיני בשנה השנית לצאתם טא"מ בחדש הראשון לאמר (ט, א)

ברש"י פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בזה מפני שהוא גנותן של ישראל וכו' ורכים מקשים דמאי גנותן דאונס רחמנא פטרי' ולא יכלו למול בגלל העדר רוח צפונית ומאי גנות שייך כאן. והבאור ע"פ דברי הכותב ישראל דמשונה פרשת פסח שני מפרשת בנות צלפחד דאצל בנות צלפחד היתה כתובה ומוכן בשמים אלא דזכו הן שיאמר על ידן משא"כ פרשת פסח שני זכו האנשים ההמה דהם גרמו לפרשה להאמר ולהולד ע"י טענתם של למה נגרע דהיינו אף דהם עצמם אמרו אנתנו טמאים מ"מ לא יכלו להשלים עם מצבם לא להקריב ולהשתתף בקרבן פסח ועיניו גרמו שיאמר פרשת פסח שני אי"כ זה הפרשה בעצמה מלמד אין שג"י רצין אמיתו ופנימי יכולים לזכות למה שעל פי הטבע נראה כאו אפשר לקיב וזהו גוהם דאלמלא רצו בכל אות נשטם להכיל ולהקריב הפסח זה וזויה לרוב צפונית ג"ע כמו שכתב לעיל ע"י

(4) 104
103
10

(1)

ואין ואעלתי מן הרזו וכו' (ושמתי עליה).
 דע בגדר הנבואה מצאנו שהנביא מודכן לפי
 כוחו אמנם עדיין אינו מוכן לשפע הנבואה
 האלקית רק בדרך חנינה שורה עליו רוח
 הנבואה. וזה שאמרו במכילתא (פרשת בא

פרשה יג) "וה' נתן את חן העם וכו'" (שמות
 יב, לו) — רוח הקודש שרתה עליהם, אך
 שעדיין לא מוכן לנבואה. לכו נקרא "חן".
 שחן בתנ"ך ועל זה מצאנו (יחזקאל לו, יד)
 "ונתתי רוחי" (שם לט, כט) "שפכתי את רוחי".
 הוא מליצה על השפע האלקי הבא במכוון על
 מי שראוי לקבל נבואה. אבל לא שתחול עליו
 רק במתנת השם יתברך, כמו נתינת מטר על
 העשב הראוי לקבל המטר. ואם הנבואה בגדר
 זה, או כשתשרה הרוח ותבוא השפע מהשמיים.
 שפע הנבואה יחול באמצעותו לפעמים על מי
 שאינו ראוי לנבואה, ובמנו שפצנו אצל שאול
 (שכואליא פרק י). רק מי שיש לו דמיון בכוחות
 נפשו אל עדת המתנבאים, תחול עליו שפע
 הנבואה. לכן נבואת משה, שהיה מצד שחומרו
 היה זך ומאוד נעלה, והיה דבוק לבבו וכל
 חושיו בהשמיים, ומבין כל תעלומות הבריאה,
 וכפי מה שיכול האדם להשיג מן הבורא, עליו
 לא נאמר "ושמתי רוחי עליך" "ונתתי רוחי
 בך". כי הוא היה כעצם אבי הנביאים, כי
 הוא היה מוכן תמיד לדיבור הנבואי בלי הפסק.
 ואם כן נבואתו לא היה שפע מתפשט מלמעלה,
 רק הוא היה מקבל הנבואה באספקלריא המאירה
 שהתומר לא היה חוצץ ומפריד בינו לבין קונו.
 וזה שאמר (במדבר יב, ח) "פה אל פה אדבר

בו" — בלי חציצה ופירוד. ולכן מצאנו
 במכילתא (פרשת בא פרישה א) שכל מי ששימש
 נביא היה שורה עליו נבואה, והוא כיון שהיה
 מוכן לנבואה, בא עליו השפע באמצעות הנביא.
 לא כן במשה! לא היה שום השתנות משאר
 בני אדם למשה, ועליו לא באה הנבואה בגדר
 מתנה וחנינה שיתפשט על הדומה לו, ומשתי
 סיבות האלה: לא חלה נבואה על מי שיש
 לו השתנות לו באמצעותו. לכן אמר כאו
 השי"ת שישבב אותם סביבות האהל, ויהיו
 מוכנים לנבואה. וזה שאמר (פסוק טו) "כי
 הם זקני העם וישורינו". אשר הוכו על דבר
 ישראל במצרים, ובוזה יהיה להם השתנות
 מה למעלתך בדבר ישראל — שאתה מסרה
 נפשך בהריגת מצרי, והם הוכו על בני ישראל.
 "ויירדתי" (פסוק יז) — פירוש, כי יהיה הנבואה
 בערך נמוך לפי מעלת משה, "ושמתי עליהם"
 — בגדר שימה, לא שיחול עליהם מאלו יי.
 וכן כתיב (להלן פסוק כה) "ויירד ה' בענו
 וכו'" באמצעים המבדילים ובמסכים הרבה,
 שיהא הנבואה ראויה לחול עליהם. והנה ראה
 השי"ת מצדו להוריד הנבואה למדרגה נמוכה
 במעלת משה, ולהם ראה שיתעלו, ובכל זאת
 היה בגדר "שימה". ולכן, אלדר ומיד שיהיה
 להם השתנות אל הזכנים, שרתה עליהם הרוח
 באמצעות הזכנים. ולכן אמר למשה (פסוק
 כח) "משרתו מבחוריו": "אדוני משה", פירוש,
 שאתה אדוני מנעורי, מדוע לא בא עלי הרוח
 באמצעות מעלתך? ולכן נבואתם המה מדמיון
 לבבם הכוזב. וכמו שאמר ירמיה כג, לו ("וימשא
 ה' לא תזכרו עוד) כי המשא יהיה לאיש דברו
 (והפכתם את דברי אלקים חיים ה' צבאות
 אלקינו" (י)). לכן "כלאם"! ולזה אמר (פסוק
 כט) "המקנא אתה לי", בשביל שאינך זוכה
 לנבואה. "מי יחן והיה כל עם ה' נביאים
 כי יחן ה' את רוחו עליהם", פירוש על הנביאים
 באמצעות הנביאים, כי בהם הוא בגדר נתינת
 רוח, והוא שפע נבואי המתפשט מהשי"ת על
 הנביאים, ולכן יכול להיות גם על "כל עם
 ה'". פירוש המוכנים בטבעם ויש להם השתנות
 מה אל הנביאים. לא כן אנכי, כי לא ניתן בי
 הרוח, רק "ויירד ה' עם משה", לא מצאנו
 "וישם ה' רוחו", "ונתנה עליו הרוח", וכמו
 שביארתי, בל יוכל לחול בשביל שהי הסיבות
 שביארנו.

לען (5)
 זכאה

(6) הזכיה

8. כדי שיוכל להיות טרנספר ממשא אל הזכנים, היה
 צורך ליצור איזון השתנות בינם ובין משה. ללא
 השתנות זאת לא תעבור הנבואה המיוחדת והייחודית
 של משה אל אלה הקרובים אליו, אע"פ שמצדם הם
 יש מוכנות לקבלת נבואה. 9. רש"י דהא, אשר
 ידעת כי הם וגו'. אותם שאתה מכיר שנתמנו עליהם
 שוטרים במצרים בעבודת פרך, והיו מרחמים עליהם
 ומוכים על ידם... 10. כי, כאמור, אין טרנספר
 אוטומטי מנבואת משה לאחרים — אפילו אחרי
 שהתכוננו לנבואה, ואפילו על ידי יצירת השתנות
 מסוימת, אשר בסופו של דבר אינה מהותית לנבואה.

"ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים" (י, לג)

דרשו חז"ל אותו היום שנסעו מהר סיני, נסעו בשמחה, וברחו משם כתינוק
 הבורח מבית הספר, אמרו שמא יוסיף להם עוד מצוות. וזו הפורענות הראשונה
 שהיתה להם, דאלמלא זה היה מכניסם לארץ ישראל מיד, (עיין רמב"ן וכלי יקר).

והנה בזה שברחו מהר סיני בנימוק שמא יוסיף להם עוד מצוות, הוכיחו
 בעליל שאין להם הבנה (כמינו בני דורות) בערכן על המצוות, וכאשר אין נעריכים
 את יועם וחבירות המצוות, מירשיים אותם ליעול ומתכשלים לנירוק איתם, וכי
 שיוצע יתן הנותן האמיתי שלוחו נביא שיהיה רוחניו... ייפה נתינת אמת...

(7)
 3 ilc
 הוטר

(2)

תשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב" - וכל הנאות של עוה"ב בגן
עדן אשר אין להם שיעור וגבול והשגה כלל בשכל אנושי, לא שווה לערך של
מצוה אחת בעוה"ז, אדרבה מחפש דרכים איך להתחייב בהם.

...

אימרה ידועה ומפורסמת בפי כל, רבי חנניא בן עקשיא אומר: רצה הקב"ה
לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר "ה' חפץ צדקו יגדיל
תורה ויאדיר" (מכות כג:).

נשאלת השאלה, הלא לכאורה נהפוך הוא! ככל שהתורה גדולה יותר, כך גדל
הסיכון שלא נוכל לעמוד בכל דרישותיה. ואדרבה! אם לזכות את ישראל, עדיף
היה שימעט להם במצוות ויוכלו לקיימם בנקל?

ככל שיתרבו המצוות יתרבה השכר

אלא הדבר יובן במשל: שני אנשים מובטלים נגשו ללשכת העבודה. לאחד
הוצעה עבודה קשה ומתישה ומשכורת גבוהה ומכובדת בתוספת הטבות כמקובל.
ואילו לחבירו הוצעה עבודה קלה ונעימה להיות שומר שעות מועטות על מקום
פלוגי, והמשכורת בהתאם - דלה ומועטת. יצאו שניהם, הראשון שמח וטוב לב,
והשני סר וזעף, פגשם חברים בחוץ והביע את תמיהתו, אדרבה! אתה השני אשר
קבלת עבודה קלה ונעימה צריך אתה לשמוח ולהיות מאושר. ואילו אתה המשכים
קום, וטורח במשך שעות עבודתך הרבות, חוזר לביתך כל יום תשוש כה עליך
להיות סר וזעף. השיבוהו שניהם ואמרו: פתי שכמותך, כלום מנוחה אנו מבקשים?
לפרנסת משפחתנו אנו זקוקים!...

זה שאמר רבי חנניא, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה
ומצוות. שהרי כל מטרתנו ויעודנו בעוה"ז לסגל לנו עוד מעשים טובים, כדי
לפרנס את נשמתינו שתעלה למעלה, "להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו שזהו
התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא" (לשון הרמח"ל),
ומה עדיף שירבה מצוות או ימעט?!

רבי המצוות - למנוע השתוקקות להבלי העולם

המניד מדובנא ביאר באופן נוסף, על פי משל: בחור אחד חשב בלבו לעסוק
במשחר, נסע למרחקים להביא משם סחורה. כשהגיע לאותו מקום פגש את דודו,
וסיפר לו את תוכניתו ולשם מה בא למקום זה. כששמע דודו, הלך אל כל סוחרי
הבדים, ואמר להם שהגיע לכאן אדם פלוני החפץ לקנות בדים, ומתאכסן בבית
מלון פלוני, מהרו ולכו אצלו והוא יקנה מידיכם את סחורתכם. הלכו הסוחרים
לבית מלוננו של הבחור, זה יוצא וזה נכנס ואיש סחורתו בידו.

לאחר ששיער הדוד כי כבר קנה הבחור את כל הסחורות מידם, הלך לסוחרים
אחרים מעיר אחרת ואמר להם שהגיע לעירם בחור ממרחקים לקנות בדים,
ותכף באו לבחור בזה אחר זה, עד שלא נשאר לו זמן לנוח מעט מעמלו, וכן על
זה הדרך, שלח לו הדוד סוחרים רבים שפקדו את ביתו השכם וערב...

כאשר הם הכסף ולא נשאו לבחור רק להוצאות הדרך. ארז את חפציו לחזור
לביתו ולשער מקומו. בדרך הולך לבית דודו להודיע ניכנו, וסיפר לו עיבא אליו
הסוחרים רבים וסוחרות רבות וסוחרות אמנים חופשי ואמר: לא נימנו
הסוחרים מנוחה זה קשה וזה נכנס, ולא היה לי זמן לקנות אצלו נשט וירחורו

מהר כשיוצא מבית כנסת, אם הליכתו היא לביהמ"ד או לדבר מצוה.

גם העובדה שמתאוננים בדרך ע"י ניתנת להבנה כלשהי, שהרי סוף סוף הולכים הם במדבר נחש שרף ועקרב, ארץ ציה ושממה. קשה היא ההליכה במדבר הגדול והנורא הזה.

11

6 אלא שהטענה על עם ישראל היתה בצירוף שני החטאים גם יחד. שהרי אם הנכם ממהרים לעזוב את הר ה' משום שחשקה נפשכם להגיע לארץ ישראל, מדוע כשישנם קשיים בדרך לארץ הנכם מתאוננים ואומרים: "כבר שלושה ימים שלא נחנו מעינוי הדרך" (רש"י, במדבר י"א, א), והרי הנכם ממהרים כדי להגיע לארץ, והראיה שנסעתם מהר ה' - מהר. נמצא, ששני החטאים האלו נחשבים לחטא גדול יותר כשהם באים דווקא יחדיו. ולכן יש צורך לשים רווח ביניהם, ולהפריד אותם, כדי שלא ייחשבו לחטא גדול כל כך.

לדעת רבן שמעון בן גמליאל, עתידה פרשה זו להיעקר ממקומה הנוכחי ולהיכתב במקומה הראוי לה, וזו הסיבה שניתנו לפניה ולאחריה סימניות.

יש מקום להקשות, הרי מיסודי הדת הוא שזאת התורה לא תהא מוחלפת, ואיך ייתכן שפרשה תיעקר ממקומה?

וצריך לומר, שמאחר שכבר בנתינתה של תורה ניתנו כאן סימניות, לומר שאין זה מקומה של הפרשה ועתידה היא להיעקר ולהיכתב במקומה, הרי שאין זה שינוי של התורה, וכאילו נכתב מפורשות על ידי משה רבנו, שפרשת "ויהי בנסע" נכתבה כאן באופן זמני בלבד, ואין בזה שום שינוי ח"ו. (ויעויין בדברי המהר"ן חיות שם במסכת שבת).

ענוה

והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (י"ב ג)

6 בפרשת וזאת ברכה אומר הכתוב "ולא קם כמשה". ומקשים איך יכול האדם אשר עומד כרום המעלה יותר מכל אנשים, להיות יותר עניו מכולם ולענ"ד הדבר פשוט אין ע"ז שכל אלא זהו דבר טבעי, כי בנשמה אין גאווה כי היא חלק אלוקי ממעל כמו שכתוב "ויפח באפיו נשמת חיים" - מאן דנפת מרליה נפת, ועל הקב"ה אומרים כמקום גדולתו שם ענוותנותו ממילא זהו גם בנשמה. ענוה אצלה היא דבר טבעי בלי שום חשבונות, כל מי שמקורב לנשמתו הוא עניו ומי שהוא יותר מקורב לנשמתו הוא יותר עניו ומי שמקורב לגופו ולחומריות הוא בעל גאווה כי הגוף הוא בטבע בעל גאווה ומי שהוא יותר שקוע בהכלי עולם הזה הוא בעל גאווה. לכן אומר הנביא, אל יתהלל חכם בחכמתו וגבור בגבורתו ועשיר בעשרו כי אלו הם הדברים שמביאים גאווה אבל בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי, כי אם יהי מקורב להקב"ה תבוא לו עניות כי השכל וידע אותו הוא מקורב לנשמתו ממילא יהי עניו, כי זה דבר טבעי.

12
כ"ה
2014

וכן זה ככל המדות רעות כי המדות רעות לא באים מנשמתו כי בנשמה אין מדות רעות אחרי שהיא חלק אלוקי ממעל, אלא כל המדות רעות מהגוף העכור וכמה שהאדם חי עם החומר ועם הגשמיות שולטים עליו המדות רעות. וכמה שהאדם חי עם הנשמה ורחוק מן הגשמיות או שולטים עליו המדות טובות כי כל אלו הם דברים טבעיים כי הנשמה שנתת כי טהורה היא מכל המדות רעות.

הסבא זצ"ל מקלם מרן ר' שמחה זיסל אמר: חז"ל אומרים "נמנו וגמרנו נוה לו לארם שלא נברא". אם נוה לו לארם שלא נברא, א"כ עכשיו שנברא צריך האדם להשתדל שיהי פחות נברא, או יהי נוה לו. להסתפק בנוגע מן הבלי עוה"ו ואו יהי יותר מקורב לנשמתו ורחוק מהגוף ואו יהי נוה לו. או שולטים עליו כל המדות טובות ואז טוב לו. כי כל הסכל שאדם סובל בעוה"ו הוא רק ממדות רעות ואין תענוג וימי גדול ויטרות טובות כמו שאמר התינוט וטוב לב מישתה תינוט.

חז"ל אומרים על דמיון "יגו תרביק", אינו אפילו יודע מן ההקב"ה ולא את אבולת הוא, אלא זה כי במדומתו כי הוא חנוט אי איתו זעיר נטוי שכל ידעוהו ונשמתו עניו ונשמתו ג' נשמתו צדיק ג' צדיק, והשלישי ידעוהו ק"ה ונשמתו וכל השלישי או השלישי נשמתו אפילו אם הוא מרבה מחשבתו ונשמתו ונשמתו יקורב לרבו ג' ידעוהו ידעוהו השלישי ר' קב"ה.

13

(14) זכרתי ארצתי
וְהֵאֱסַפְתָּ אֶשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאוּוּ תְאוֹהָ (י"א, ד')

(13) שְׂוִיתִי אֵת אֶמְתִּי וְיָצְתָה
3:10

סימן נא

מי שמחזיקים אותו לחכם ובשביל זה מבקשים אותו שיחלל עבורם אם יעשה כן

כ"ב כסלו תשמ"א

הנה באתי לבאר הענין מה שזה הרכה שנים שבאים אינשי אלי לבקש שאתפל עליהם להשי"ת על כל צרה שלא תבוא ח"ו, ושאברכם לכל דבר הצריכים - בין בבריאות הגוף, בין שיברך השי"ת אותם בבנים ובנות, בין כפרנסה, בין בהצלחה בתורה ובעניני הגוף והנפש, ובכל משאלות האדם. ואני עושה רצונם ומברך אותם ומתפלל בעדם, אף שידע לי כן ערכי וקטנתי בתורה ובמע"ט, שראי תמיה על זה אינשי המכירים אותי. וגם ידע מכמה גדולי תורה שהם אמרו להמבקשים מהם לברך ולהתפלל שהם לא ראוים, אלא ילכו לבקש זה מאחרים שעוסקים בכך. ואני לא דחיתי אותם ושלחם לאחרים, שצריך טעם. . . .

נמצא לפ"ז שמי שמבקש מחברו, מי שהוא אף אדם ישיט ואף אינו נזהר במצוות כל כך ואף עוד לגרועים יאלו, אם אך הוא מאמין בהשי"ת, בין שביקש בעל פה בין שביקש בכתב, צריך להתפלל עבורו להשי"ת. ואפשר שהשי"ת יודע תפילתו ולברכתו מאיזה טעם, כי הוא יודע וזוכר כל מעשה ומחשבה של כל איש ואיש, ואפשר שיש לו איזה זכות שיקבל השי"ת תפילתו בשביל זה. וגם זה גופא שמצטער בצערו של חברו ורוצה בשגותו, שיקיים בזה מצות ואהבת לרעה, הוא זכות שייך שיקבל השי"ת תפילתו.

ולכן מאחר שאיכא חיוב מדינא לכל אדם להתפלל בעד חברו ולברכו אף שידעו מעצמו צער חברו, וכ"ש כשמבקשין ממנו, הרי מחוייב אני להתפלל ולברך להמבקשים אותי בכל אופן. ואף שמה שמבקשין אותי להתפלל ולברכם הוא מחמת שמחזיקין אותי לחכם, הרי לא יועיל כלום כשאומר להם שהם טועין שמוש שעדיין לא הגעתי לחכמה, שאדרכה עוד אגדל אצלם מחמת זה שיאמרו שהיא מצד ענוה. וגם הא לא שייך להכחיש את המציאות, שנתפרסמתי בעולם לשם חכם מצד שאני נחזיקי ושיבה ואמר שיעורים, ומן הספרים שחיברתי. אף שזה רחוק מהכח שעליו אמר רב פנחס בן חמא שילכו אצלו, ואף מחכם שבהרבה מאות שנה אחר תחילת הגמ', ואף אחר זמן הגאונים, מ"מ אולי כגו לזה גם חכם שבדור הזה. אף שאיכא טעם גדול לחלק מלענין מה שצריך חכם לעניני הלכה, שהוא רק חכם דבכל זמן וזמן,

כדבארתי בהקדמתי לספר אג"מ, שלא שייך זה לענין קבול התפילה, דמכל מקום יש לנו לומר דגם לכל הדורות אמר זה רב פנחס בן חמא, אף שידעו חכמי הגמ' שחכמי הדורות מתקטנין, ובמילא אף שאיני מחזיק עצמי אף שחכמי הזמן, מ"מ כיון שהתחלה מחזיק אותי לחכם, ובדיו הוא צריך להחזיק כן, הרי הולך למקום שרב פנחס בן חמא צוה לילך. וכזכות אבותי בדברי חז"ל יקבל השי"ת גם תפילתי וברכותי. וזהו טעם נכון ומכרח לדינא שכל שמחזיקין אותו לחכם ובשביל זה מבקשין אותו שיחלל ויברך, שמחוייב להתפלל עבורו ולברכו. משה פיינשטיין

טענתם של ישראל היתה (שם ה'): "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם". וביאר רש"י: "ומהו אומר 'חנם'? חנם מן המצוות".

האבן עזרא כתב פירוש אחר: "חנם - בזול". וכן הסביר הרמב"ן, שבמצרים היו דגים לרוב, "אשר אין להם דמים במצרים". חז"ל סיפרו לנו (סוטה י"א ע"ב, שמות רבה פרשה א', י"ב) ששנות ישראל הצדקניות היו הולכות ליאור ושואבות מים, ובדלי היו מוצאות דגים, שאותם היו מכינות לבעליהם ומקיימים מצות פרו ורבו.

והנה בוהר הקדוש (ה"ג פרשת בהר דף ק"ח ע"א) כתוב: "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם בלא ברכה, דלא הוה עלינא במצרים עול דלעילא".

דברי הוהר הקדוש צריכים בירור: אם נבאר כביאורו של רש"י: "חנם מן המצוות" - ניתן יהיה להבין את טענת עם ישראל, המבקשים להזור למצב של "חנם מהמצוות", ללא עול תורה ומצוות. אבל לפי דברי הוהר תלונת ישראל היתה על כך שבמצרים אכלו דגה חנם ללא ברכה - ודבר זה אינו מייבן; וכי ברכה על האוכל היא עול כל כך כבד, שבגללו העדיפו להזור למצרים?

להבנת הדברים יש לבאר את תוכן החיוב בברכה על המאכלים. הנה הגמרא אומרת (ברכות דף ל"ה ע"ב): "אסור לאדם שיהנה מהעולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל". בהמשך נוסף: "כאילו הוא גוזל להקב"ה ולכנסת ישראל", וכדברי רש"י: "וכנסת ישראל - שכשחטאו הפירות לוקין". אכן, כאשר האדם מברך ברכה, הוא מגיע להכרה אמונית - עיונית שהקב"ה ברא את העולם. הוא מבין שאף שהאדם הוא שורע וקצר, מכל מקום היבול אינו 'כוחו ועוצם ידו' של עובד האדמה, אלא ה' יתברך נטע באדמה כוח להצמיח ולגדל לדורות עולם. כאשר מבין זאת האדם ומאמין שה' ברא את העולם ומקיימו כל דגע ורגע, הרי הוא יודע שעליו להקשיב לקב"ה ולקיים את כל מצוותיו. נמצא שעל ידי הברכה מקבל האדם עליו עול דלעילא, עול מלכות שמים.

הגמרא בשבת (דף ק"ט ע"א) מספרת על רבי יהיא בר אבא שנתארה אצל בעל בית בלודקיא. הביאו לפניהם מיני מאכל ומיני מגדנות. כאשר היו מניחים אותם היו אומרים (תהלים כ"ד, א'): "לה' הארץ ומלואה", וכאשר היו מסלקין אותם היו אומרים (שם, קט"ו, ט"ז): "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (וראה בתוס' ובמהרש"א שם). הפסוקים שאמרו גילו שהם הקפידו ביותר על הברכה הראשונה שלפני האכילה ועל הברכה האחרונה שלאחריה. ממנהג זה אנו רואים שאין לך ביטוי ליראת שמים ולקבלת עול דלעילא גדול יותר מאשר הברכה על המאכל.

לפי זה, מובנים דברי הוהר כביאורו לטענת ישראל. במצרים ראה העם שהדגים באים בזול ובחנם מן היאור. לא עלה על העתם שהקב"ה, אשר ברא את העולם, הוא שהמציא להם את הדגים בזול על ידי הנשים השואבות מן היאור. רק עכשיו, אחרי שיצאו ממצרים ונצטוו לברך על מאכלם, התחילו להכיר בהשגחת השי"ת ולקבל את עולו. הרי שהברכות שנצטוו בהן ישראל הביאו אותם לקבלת עול מלכות שמים. על כך התמרמרו ישראל בזכרם את הדגה שאכלו במצרים חנם - ללא ברכה וללא עול מלכות שמים.

וידועים דברי הרמב"ם (פ"א מהל' ברכות הל' ב-ג) שמצוין שמטרת הברכות הם להביא את האדם לאמונה בבורא יתברך וליראת שמים, וז"ל: "וברכות רבות תקנו חכמים הרי שבה יודעה ידרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד, אף על פי שלא נתנה ורא עשה מצויה נמשא כל הברכות מילוי דהך שלישי מיני, ברכות היתה ברכות מצויה וברכות הורא שיהי דהך שבה יודעה ובקשה כדי לזכור את הבורא תמיד וישאא מצויה עולו".

מצוין הדין שישמחין מתבטא את האדם לאמונה בהבורא על ידי יראת שמים